

“Sert racionalitza la tradició mediterrània”

Josep Lluís Sert, una de les figures clau de l'arquitectura del segle XX, va néixer el dia 1 de juliol del 1902. És, per tant, el seu centenari, un centenari poc celebrat a causa, probablement, del pes abassegador de l'Any Gaudí. L'exposició “Sert i la Mediterrània”, creada l'any 1997, ha recorregut un gran nombre de ciutats europees. Jaume Freixa, deixeble de Sert, n'és el comissari.

Jaume Freixa (Barcelona, 1942), professor titular de projectes d'arquitectura de l'Escola d'Arquitectura del Vallès, es va formar al despatx nord-americà que Josep Lluís Sert tenia a Cambridge. El deixeble va dedicar al mestre, en vida seva, una monografia que fa un report complet de tota la seva obra (*Josep Ll. Sert*. Editorial Gustavo Gili. Barcelona, 1993) i la tesi doctoral (*Sert. Obra americana*. ETSAB, Barcelona, 1993). A més, va treballar amb ell en projectes com el de la Fundació Joan Miró de Barcelona. Jaume Freixa és el comissari de l'exposició itinerant “Sert i la Mediterrània” que ara es pot veure al claustre de Sant Domènec de Peralada (Alt Empordà).

L'obra arquitectònica de Jaume Freixa ha prosseguit amb l'ampliació de la Fundació Joan Miró de Barcelona; el Museu d'Art Modern de Ceret i l'escola la Porte d'Espagne de Perpinyà, les dues darreres obres amb l'arquitecte rossellonès Felip Pous; l'estudi de Tàpies; la casa i estudi de Frederic Amat i la seu del Col·legi d'Odontòlegs de Catalunya, en fase d'elaboració.

—Com i quan comença la seva relació amb Josep Lluís Sert?

—Comença l'any 1967. Jo havia acabat els estudis d'arquitectura i buscava una experiència professional que continués la meva formació. Els anys passats a la universitat van ser anys complicats, anys d'agitació, els de la Caputxinada i tot allò, i la meva formació havia quedat coixa. Ho vaig intentar en diversos despatxos de Barcelona i, per sorpresa, Sert, des de Massachusetts, em va dir que sí. A partir d'aquí va sorgir una correspondència que va acabar amb

l'obtenció del meu visat i el trasllat definitiu a Cambridge, el 1969.

Entrar a treballar als Estats Units és molt difícil i vaig haver de fer cua i esperar el sorteig dels sobrants de quota, tot i tenir un tractament preferent, és a dir, un empresari que em reclamava com a imprescindible.

—Com ho va poder argumentar, Sert, que li era imprescindible i el seu lloc no el podia ocupar un arquitecte americà?

—Els va dir que tenia projectes a Europa, cosa que era certa, i que li era imprescindible disposar d'un arquitecte format en els sistemes europeus.

—Era només per al despatx, sense cap relació amb l'activitat docent de Sert?

—Només per al despatx. Ell era encara degà de l'Escola d'Arquitectura de Harvard, que s'anomena Escola Graduada de Disseny, i alhora tenia un despatx a Cambridge mateix, la ciutat on es troba la universitat. De casa, anava caminant a la universitat i a l'oficina. Però la feina que m'oferia era exclusivament al despatx. Els que sí havien tingut relació amb la universitat eren els americans que contractava, tots exalumnes que destacaven pel seu talent i il·lusió. De fet, Sert perllongava la seva educació al despatx. L'organització del despatx, amb els caps, els socis i col·laboradors, la vaig trobar modèlica. La gent tenia un gran sentit d'equip i tothom era ben professional. S'estava per la feina.

—Era el primer català del despatx llogat?

—El primer i l'últim.

—Va poder establir ben aviat contacte personal amb Sert?

—No. Al principi, ni el veia. Jo tenia el meu cap d'equip. Quan van venir els projectes europeus, vaig tenir-hi algun contacte, però així i tot vaig començar abans per relacionar-me amb alguns dels seus immediats col·laboradors.

—Per què pensa que es va donar aquesta relació inicial tan distant?

—Perquè va procurar que no es vés favoritisme per ser català, que no es veiés que havia guanyat punts per ser del país. Fins que els caps i els socis no li van dir que servia per a la feina, no em va triar com a col·laborador per als projectes europeus.

—Tenia oportunitats per parlar en català amb ell?

—Sempre que ens trobàvem sols. Ell i jo, privadament, mai no vam parlar altra cosa que català. Parlava un català fantàstic, que em recordava el del meu pare. D'abans de la guerra. D'ell vaig aprendre paraules que desconeixia, com "cadiral" i "catifa".

—Quin era el seu tarannà?

—Tenia un humor molt d'abans de la guerra. Un humor una mica foteta, que trobo que és molt català, sobretot de certes generacions.

Li encantava la tertúlia.

—Era un home social, doncs?

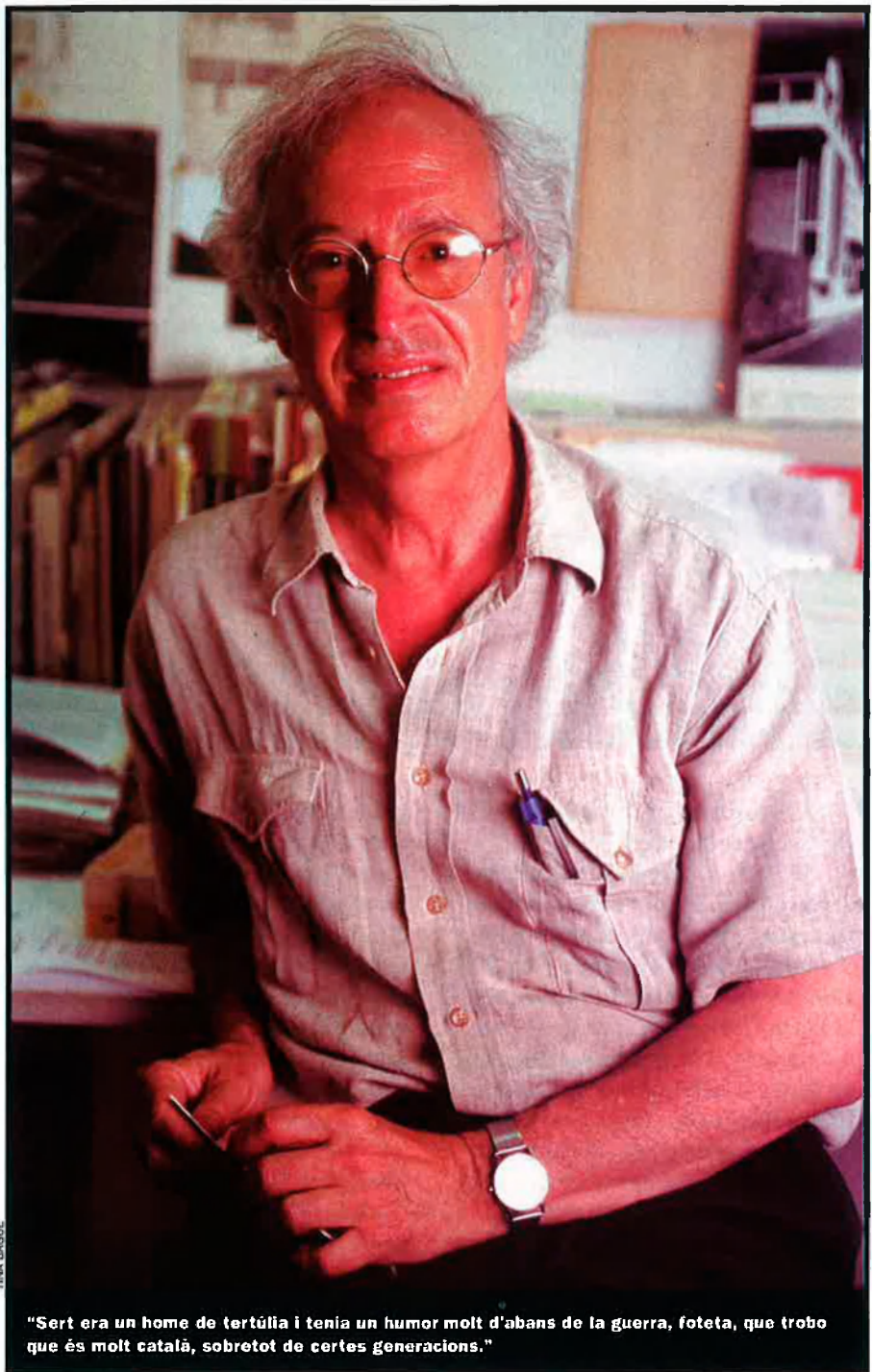
—Li agradava molt fer festes a casa seva. Eren famoses pel bon menjar, la bona conversa, la bona música, el bon vi i el bon *whisky*.

—Quina va ser la seva feina en el projecte de l'edifici de la Fundació Joan Miró de Barcelona?

—Vaig fer els dibuixos i les maquetes. Per a aquest projecte no va voler fer un equip gros. Li convenia discreció i poques despeses. Va fer un equip amb la maquetista i jo, només, però jo també vaig acabar fent la maqueta. Recordo haver treballat bastant sol. A vegades venia amb el seu ajudant, Joseph Zalewski, professor de Harvard, també, la seva mà dreta. Zalewski havia treballat en el despatx de Le Corbusier.

—Com Sert.

—Però en èpoques diferents. Sert i Zalewski em feien indicacions, canviaven coses, fins que la maqueta va

"Sert era un home de tertúlia i tenia un humor molt d'abans de la guerra, foteta, que trobo que és molt català, sobretot de certes generacions."

ser aprovada. I un cop aprovada, la vaig tragar a Barcelona perquè la veiessin els membres del patronat de la Fundació. Joan Prats era al seu llit de mort i Miró i Sert van voler que li portés a la clínica. Després, van entrar a col·laborar en el projecte el despatx d'Anglada, Gelabert i Ribes. Vam desenvolupar el projecte, ja cap al 1972, i el 1973 van començar les

obres, obres que per la crisi d'aquells anys es van haver d'aturar un temps. Finalment, amb un pressupost ampliat, es van poder enllestir, ja al 1975, però amb pèrdues de tothom, fins i tot del constructor. En aquesta última fase vaig estar vuit mesos acabant de dissenyar mobles i ajudant a tragar mobles amunt i avall. Va ser una cosa molt familiar.

Dispensari Central Antituberculós, projecte del 1935 encarregat per la Generalitat de Catalunya a Josep Lluís Sert, Josep Torres Clavé i J. B. Subirana.

—Al mateix temps, va col·laborar en altres projectes de Sert?

—Sí. El de la Fundació Joan Miró deixava períodes per dedicar-se a altres coses. Per exemple, els projectes d'ampliació de la Fundació Maeght, a Sant Pau de Vença. I després, el de la Porta Catalana, l'àrea de servei d'autopista, a la Jonquera; diversos projectes d'habitatges a la Costa Brava; una segona ampliació de la Maeght, més modesta, que tampoc no es va fer, i el projecte de la Caixa de Catalunya, de Diagonal-Tuset, que no es va portar a terme.

—Com planteja el projecte d'ampliació de la Fundació Joan Miró?

—Sert mor el 1983, i el 1984 se'm demana si havia pensat a ampliar-lo i si n'existia cap projecte. No. No n'hi havia cap. Només un croquis, un gargot amb quatre ratlles, que tenia en compte la possibilitat de tancar una eixida. Ho devia fer quan feia el projecte d'ampliació de la Maeght. Sert va fer el que sempre feia, un rectangle de proporcions àuries. Jo vaig prendre'm el projecte com un exercici d'imaginar el que l'edifici demana. Com podria créixer sense perdre

la identitat. No va ser gens fàcil, però vaig tenir la sort que se'm va deixar bastant de temps, dos anys, que per a un arquitecte és molt. És un projecte diferent d'una creació *ex novo*. Es treballa amb un conjunt de formes limitat i preescollit, com els antics arquitectes. Per un cantó no cal inventar la forma des de zero, però per l'altre cal crear els espais i la relació entre els espais.

—Com acaba la seva relació professional amb Sert?

—Del 1970 al 1975, el seu despatx va fer coses molt importants, com el

“Les idees urbanístiques de Sert tenen molt a veure amb la ciutat civilitzadora mediterrània”

projecte d'habitatges de Nova York i la Facultat de Ciències de Harvard. Però després la feina va baixar i el seu despatx va patir una aturada. Són coses habituals en els despatxos d'arquitectes. El mercat és el mercat. El 1977-78 faig el màster a Harvard i l'any següent començo la meua docència a Barcelona. Sert mor el 1983, però el 1981 emmalalteix i ja no treballa més.

—Era present el mestratge de Sert quan va fer el doctorat a Harvard?

—Lavors els vents que hi bufaven eren molt diferents, els postmoderns. De construcció, poca. Molta xerrameca. Es parlava molt d'Aldo Rossi. Aquí, a casa nostra, no hi ha res d'això. Si es vol fer una caricatura, el Centre de Gimnàstica de Bofill, amb les seves columnes, ho seria. Però en el context de Harvard queda lluny.

—Per què “Itàlia i la Mediterrània”, i no tot Sert, ara que és el centenar del seu naixement?

—La gran exposició de Sert es va fer en vida seva, el 1978. La va fer el Ministeri, primer a Madrid i després a Barcelona. L'exposició d'ara és un encàrrec del Col·legi d'Arquitectes. S'inaugura a Barcelona el 1997 i forma part d'una sèrie sobre arquitectes. Pel seu caràcter itinerant ha de ser reduïda, i per això la vam dedicar a un àmbit, fonamental, però. Ha estat a Eivissa, Mallorca, Tarragona, Saragossa, Sant Cugat, Bari, Gènova, Còrsega, Niça, Montpeller, Lió i Tolosa de Llenguadoc, entre altres llocs.

—Quan parlem de la Mediterrània en Sert, de què parlem?

—Fins i tot quan es mou en el context americà, Sert continua pensant com a europeu. Per exemple, la densitat i les virtuts de la densitat. A les zones urbanes, hi afegia una cinquena funció, la del centre urbà. Sert creu en les virtuts de la centralitat. Els conjunts urbanístics havien de tenir un centre urbà. Li va preocupar molt el centre, el cor de la ciutat. Això enllaça amb la tradició mediterrània de l'àgora, la plaça. Són, totes aquestes, idees urbanístiques mediterrànies, idees que tenen molt a veure amb el model de la ciutat civi-

litzadora, paraules que comparteixen arrel. És a dir, la pervivència dels models europeu i mediterrani. Sert va ser un europeu que predicava les virtuts de la ciutat europea i dins d'Europa, la mediterrània. Tot això dins del funcionalisme i el racionalisme. Un altre tret seu és el sentit de les cultures regionals, inspirades en l'arquitectura vernacla. Ell compta sempre amb la tradició arquitectònica del país on treballa.

—Com es podria definir el mediterranisme de Sert?

—El seu mediterranisme és ideològic i gens epidèrmic. Creu en la polis grega, creu en una organització de barris de mida abastable, amb un centre per a cada barri. Una espècie de racionalització de la tradició mediterrània. Pareds gruixudes. El sentit del confort de la ventilació natural.

—Com reflecteix el mediterranisme?

—En unes preferències formals.

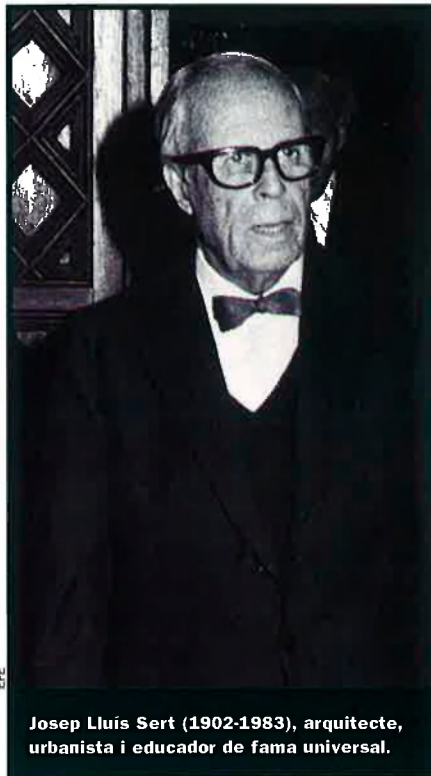
A Eivissa va fer unes cases meravelloses, paradigmes de l'arquitectura moderna però realista, sense imitar les cases eivissenques però amb moltes coses en comú amb aquestes. I materials tradicionals.

—Ara que és l'Any Gaudí, cal demanar què en pensava, Sert, d'Antoni Gaudí?

—Sert contribueix a descobrir aspectes de coherència tècnica de Gaudí. Va escriure sobre Gaudí en un moment que ningú escrivia d'ell i en va fer un estudi extens.

—I de l'Eixample barcelonès?

—Molt de respecte.

Josep Lluís Sert (1902-1983), arquitecte, urbanista i educador de fama universal.

—Però l'Eixample pateix la manca d'un centre. No té cor.

—Ell admirava, de l'Eixample, l'ordre. Perquè és l'Eixample o el caos. Quan s'acaba, comença el caos.

—Com jutjava els seus col·legues?

—Amb mi va ser molt prudent sempre. Aquest mal costum de malparlar amb facilitat, de deixar com un drap brut un col·lega, que tenim aquí, no el coneixia. Era molt diplomàtic.

—Però devia tenir les seves divergències de gust amb algunes solucions arquitectòniques, amb alguns estils, no?

—Això sí. Era un home que opinava, en una tertúlia, en una conversa. Per exemple, del seu mestre, Le Corbusier, li criticava que defensés les cases de pisos amb la planta baixa buida, entre pilastres de formigó, perquè considerava que aquests baixos eren inhòspits. Deia que no funcionaven com a continuació del jardí, com pretenia Le Corbusier. Amb la foscor, no hi creixien les plantes i eren un niu de brutícia sotmès a corrents d'aire desavinents. Sert preferia les coses clares, les formes cúbiques, els angles ben definits.

—L'Any Gaudí deu haver impedit celebrar millor l'aniversari del naixement de Sert, m'imagino.

—Ha estat desavinent. Com que no hem pogut fer res d'espectacular de cara a la galeria, hem optat per una cosa que quedi, l'Arxiu Sert. Es farà a la Fundació Joan Miró de Barcelona. S'inaugurarà el mes de novembre vinent. L'Arxiu Sert no existia. Els seus papers estaven dispersos. Molta part de la documentació, l'he aplegada jo, i ara es podrà posar a l'abast dels estudiosos en un espai públic. Ja no hauran de venir a casa meua i això era molt pesat.

—El mestratge de Sert es veu en la vostra obra?

—És clar que sí. Per exemple, en l'atenció a la llum natural. Amb ell, vaig aprendre moltíssim. Em va formar. Però no em considero un seguidor mimètic. No faig sertisme.

Lluís Bonada

Cines Babel
Cines Albatros

Cines Babel
MACHÍN

Toda una vida

Dirigida per Nuria Villazán

Si presentes aquesta butlleta tindràs el següent preu especial:

Si ets subscriptor d'EL TEMPS:
3,61€ tota la setmana.
(cal acompanyar justificant de pagament)

Si ets lector d'EL TEMPS:
3,61 € de dilluns a dijous

Vicente Sancho Tello, 10. VALÈNCIA

